



Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten gör inte anspråk på att ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer i landet. Information bör också sökas från andra källor.

## Irak – Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer: situationen per den 30 juni 2019

### I. SAMMANFATTNING

Situationen vad gäller de mänskliga rättigheterna, demokratin och rättsstatens principer i Irak är allvarlig. Landet präglas av många år av konflikt och står inför flera utmaningar kopplade till post-konfliktskedet. Därtill har landet långsiktiga strukturella problem. Till dessa utmaningar hör en fortsatt hög förekomst av våld i samhället, en svag rättsstat, ojämlikhet och korruption.

Irak utropade militär seger över terroristorganisationen *Daesh* i december 2017. Tiotusentals irakier miste livet och över sex miljoner fördrevs från sina hem. Sedan dess har antalet civila dödsoffer till följd av terroristhandlingar och konfliktrelaterat våld minskat kraftigt. Lågintensiva strider pågår fortsatt med återstående *Daesh*-element.

Konflikten mot *Daesh* har aktualiserat komplexa frågor om straffrihet, ansvarsutkrävande och försoning mellan olika grupper. Detta inkluderar den fortsatta hanteringen av tidigare *Daesh*-stridande och deras familjer. Internationella organisationer för mänskliga rättigheter har dokumenterat brister i rättsprocesserna mot misstänkta *Daesh*-medlemmar, inklusive framtvingade erkännanden. Ett stort antal *Daesh*-stridande har dömts till dödsstraff och avrättats. Familjer som identifierats som associerade med *Daesh* har frihetsberövats i särskilda läger under svåra humanitära förhållanden.

Enligt FN har 1,6 miljoner internflyktingar ännu inte kunnat återvända till sina hem. Många av dessa tillhör minoritetsgrupper såsom yazidierna. Utöver arvet från många år av konflikt står Irak inför en rad utmaningar av strukturell natur som påverkar befolkningens åtnjutande av de mänskliga rättigheterna. Korruptionen är utbredd och förtroendet för statliga institutioner lågt.

Ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter har urholkats som en följd av konflikten. Tillgången till grundläggande samhällstjänster såsom elektricitet och vatten är ojäm, vilket ger upphov till återkommande folkliga protester. Situationen för folkhälsan är dålig. Indikatorer för sexuella och reproduktiva rättigheter och hälsa visar negativa tendenser.

Många barn har gått miste om sin skolgång, särskilt de som tvingats på flykt inom landet. FN pekar på att läs- och skrivkunnigheten minskat stadigt sedan år 2000.

Kvinnor, minoriteter, funktionshindrade och hbtq-personer vittnar om systematisk och strukturell diskriminering, i vissa fall med lagstöd. Det saknas adekvat skydd mot sexuellt och könsbaserat våld, liksom hedersrelaterade- och hatbrott.

## II. RÄTTSSTATENS PRINCIPER

Respekten för rättsstatens principer som grund för en god samhällsstyrning når inte upp till internationell standard i Irak. Lagstiftningen förbjuder korruption. Mutor, penningtvätt, nepotism och förskingring är dock vanligt förekommande på alla nivåer i förvaltningen. Regerings- och myndighetsbeslut påverkas av hänsynstagande till familjerelationer samt etnisk eller religiös tillhörighet.

Uppgifter om att politiker och tjänstemän gjort sig skyldiga till korruption är vanligt förekommande. Irak rankas på plats 168 av 180 enligt *Transparency Internationals* korruptionsindex för 2018.

Premiärministerns kansli har en särskild antikorrupsionsrådgivare samt ett antikorrupsionsråd (*Joint Anti-Corruption Council*). Parlamentet har även inrättat en särskild integritetskommitté. Dessa institutioners ansträngningar mot korruption lider dock av brist på politisk vilja,

transparens samt oklara institutionella roller och processer. Detsamma gäller oberoende tillsynsorgan, såsom människorättskommissionen (*High Commission for Human Rights*), som formellt har i uppdrag att utreda och rapportera om övergrepp mot och kränkningar av de mänskliga rättigheterna men i praktiken saknar befogenheter att sanktionera sådana överträdelser.

Förtroendet för samhällsinstitutioner är generellt sett lågt. Enligt undersökningar gjorda av *National Democratic Institute* är förtroendet störst för rättsväsendet, vilket 35 procent av de tillfrågade sade sig lita på i en studie genomförd under sommaren 2018. Bara 24 procent av de tillfrågade litade på regeringen och endast 14 procent på parlamentet.

Iraks rättssystem består av flera delar, islamsk rätt tillämpas i vissa fall jämte nationell lagstiftning. I många delar av landet löses tvister genom lokala tvistelösningsmekanismer med hjälp av *shari`a*-lag och sedvanerätt, då nationella rättsstrukturer saknar närvaro eller legitimitet. Sådana mekanismer tenderar att missgynna kvinnor och minoriteter.

Rättssystemet i den irakiska regionen Kurdistan (KRI) består av tre domstolsinstanser och överses av regionens rättsliga råd. Rådet är självständigt från justitieministeriet i regionen, men rapporter förekommer om att verksamheten påverkas av politiskt inflytande, exempelvis vid tillsättandet av domare. Liksom i övriga delar av landet är rättssystemets kapacitet och resurser ansträngda.

### **Rättssäkerhet**

Rättssäkerheten i Irak uppvisar betydande brister. Enligt irakisk lag ska rättegångar vara offentliga. Den anklagade har rätt till juridiskt ombud under såväl förundersökning som domstolsprocessen. Om den anklagade saknar medel att anlita eget ombud tillhandahålls ett offentligt biträde. Domar och beslut kan överklagas.

Rättsväsendets kapacitet och resurser är ansträngda bland annat till följd av den utdragna konflikten mot *Daesh*. Det är långa häktningstider innan den häktade delges formell brottsmisstanke. Domstolarna är underbemannade och det förekommer uppgifter om att personer som åtalats för brott saknat tillgång till juridiskt ombud före själva

rättegången. Det rapporteras att offentliga biträden saknat förutsättningar att förbereda försvaret då handlingar i ärendet offentliggörs bara en kort tid innan rättegången inleds. Rättegångarna inskränker sig ofta till att fastställa erkännanden, som säkrats under förundersökningen. Det är vanligt att domstolen förlitar sig på anonyma tips, istället för vittnesmål. Dessa brister gäller särskilt i samband med anklagelser om terrorism enligt artikel 4 i anti-terroristlagen från 2005 och under summariska rättegångar mot personer som anklagas för att ha stridit för eller haft samröre med *Daesh*.

### **Straffrihet och ansvarsutkrävande**

Straffriheten är omfattande i Irak och ökade under insatserna mot *Daesh*. FN, Internationella rödakorskommittén och *Human Rights Watch* är några av de organisationer vars rapportering pekar omfattande övervåld, tortyr och utomrättsliga avrättningar och andra systematiska övergrepp, liksom brott mot den internationella humanitära rätten. Dessa brott har inte utretts eller prövats i rättlig instans.

Ett stort antal sunniaraber har dömts i bristfälliga rättegångar för att ha stridit för eller haft samröre med *Daesh*. Det förekommer också uppgifter om straffrihet för överträdelser begångna av andra väpnade aktörer, såsom utomrättsliga avrättningar och försvinnanden.

Irak saknar brottsrubricering för krigsförbrytelser, folkmord och brott mot mänskligheten. Istället döms personer som begått sådana handlingar för terroristbrott. År 2017 etablerade FN:s säkerhetsråd ett särskilt utredningsteam för ansvarsutkrävande rörande brott begångna av *Daesh* (UNITAD). UNITAD har verkat i Irak sedan oktober 2018 för att samla bevis som kan användas i rättsprocesser och för ansvarsutkrävande av *Daesh*.

## **III. DEMOKRATI**

### **De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna**

Irak är enligt konstitutionen en federal republik med ett parlamentariskt styrelseskick. Konstitutionen och lagen ger irakiska medborgare allmän

och lika rätt att i allmänna och fria val rösta om statens ledande befattningar.

Allmänna val till parlamentet äger enligt vallagen från 2004 rum vart fjärde år; senast valet ägde rum i maj 2018. Valobservatörer beskrev valen som fria och fredliga. Anklagelser om fusk i räkningen av valsedlar ledde till en omräkning i provinserna Anbar, Kirkuk och Bagdad samt i den kurdiska regionen. Iraks oberoende valkommission (*Independent High Electoral Commission, IHEC*) avslutade röstomräkningen i augusti 2018 med några smärre ändringar till det initiala valresultatet, och Högsta domstolen (*Federal Supreme Court*) godkände resultaten samma månad.

Det finns en mångfald av politiska partier i Irak, men de flesta är knutna till en religiös eller etnisk agenda snarare än till en särskild ideologi. De flesta av Iraks minoriteter är representerade i parlamentet enligt särskilda kvoter. Av 329 platser i den nationella församlingen reserveras enligt lag nio platser för minoriteter.

Det finns inga rättsliga skillnader mellan kvinnor och mäns valdeltagande och valbarhet. Enligt konstitutionen är 25 procent av platserna i parlamentet och provinsråden reserverade för kvinnor (motsvarande kvot i det kurdiska regionala parlamentet är 30 procent). I valen 2018 vann 19 kvinnor tillräckligt med röster för att säkra sig en plats i den nationella församlingen, utöver de reserverade platserna. Därmed är 84 av 329 parlamentariker kvinnor.

Landets högsta ämbeten fördelas utifrån de tre största etniska och religiösa befolkningsgrupperna. Premiärministern är således shiamuslim, parlamentets talman sunnimuslim, och presidenten kurd. Ministerpositioner och höga tjänstemannaämbeten fördelas enligt liknande principer. På grund av detta anser representanter för minoriteter och kvinnor att de diskrimineras i det politiska och offentliga livet. Per den 30 juni 2019 fanns inga kvinnor i regeringen. Endast en minister tillhörde en religiös minoritet (kristen).

### **Det civila samhällets utrymme**

Irak har ett pluralistiskt civilsamhälle som utvecklats sedan Saddam Husseins regim föll 2003. Oberoende civilsammanslagningar tillåts

bedriva verksamhet i landet, men deras arbete försvåras av lagstiftning som komplicerar registrering och utländsk finansiering. Organisationer uppger att de riskerar utsättas för hot, inbrott och stöld, misshandel samt godtyckliga frihetsberövanden. Administrativa krav har införts som försvårar humanitärt tillträde i fält för hjälporganisationer.

Begränsningar av mötesfriheten förekommer, inklusive genom våld. I samband med demonstrationerna i Basra under sommaren 2018 dödades dussintals demonstranter och hundratals skadades.

#### IV. MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

##### **Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr**

Våld och terroristattacker mot civila är vanligt förekommande i Irak. Tidigare har sådana dåd varit sekteristiskt motiverade, men härrör i ökande utsträckning från motsättningar mellan väpnade grupper och stammar eller kriminalitet. Civila fortsätter att drabbas av *Daeshs* våld i framför allt de nordöstra delarna av landet, inklusive terroristattentat och riktade mord av lokala ledare.

Enligt *Human Rights Watch* förekommer tortyr, kroppsbestraffning och annan omänsklig behandling inom institutioner, däribland häkten, som lyder under försvarsministeriet och inrikesministeriet. Dessa metoder har även använts mot minderåriga som anklagas för att ha stridit för *Daesh*, rapporterar *Human Rights Watch*. Regeringen offentliggör sällan information om dess ansträngningar att identifiera och straffa gärningsmän som begått övergrepp.

Situationen i landets fängelser är svår och ibland livshotande på grund av brist på mat, överbeläggning på anstalter, fysisk misshandel och undermåliga sanitära förhållanden. Överfulla fängelser är ett långvarigt problem i Irak som förvärrats av det stora antal arresteringar som skett av personer som anklagats för att vara anhängare av *Daesh*. På många av dessa anstalter hålls barn tillsammans med vuxna. FN uppger även förekomsten av irreguljära interneringsplatser.

## **Dödsstraff**

Irak tillämpar dödsstraff, bland annat för terroristbrott. Enligt Amnesty International utdömdes 271 dödsstraff under 2018 och minst 52 människor avrättades. Detta är en minskning i förhållande till föregående år, men Irak är fortfarande bland de länder i världen som genomförde flest avrättningar. Sunniaraber som anklagas för stöd eller samröre med *Daesh* drabbas särskilt.

## **Rätten till frihet och personlig säkerhet**

Rätten till frihet och personlig säkerhet är inskränkt i Irak. Den irakiska rättegångsbalken anger att häktningsbeslut ska omprövas efter 15 dagar, med undantag för fall rörande misstanke om brott där dödsstraff anges i straffskalan. Godtyckliga frihetsberövanden och påtvingade försvinnanden förekommer i hela landet.

Internflyktingar och flyktingar har begränsad rörelsefrihet (se även avsnittet Flyktingars och migranters rättigheter).

Förekomsten av minor utgör en fara för många irakiers säkerhet. *Daesh* använde minor och andra explosiva föremål i mycket stor skala, vilket försvårar återuppbyggnad och återvändande.

## **Yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet**

Konstitutionen skyddar individens rätt till yttrande- och tryckfrihet, under förutsättning att man inte stör allmän ordning och sedlighet, uttrycker stöd för det förbjudna Ba'ath-partiet, sionism, eller söker ändra landets gränser med våld.

Det finns uppgifter om att journalister och aktivister frihetsberövas och hindras av regeringen från att rapportera om politiskt känsliga frågor såsom säkerhetssituationen, korruption och bristande samhällstjänster. Självrensning är den huvudsakliga begränsningen i yttrandefriheten i Irak på grund av rädsla för att bryta mot regeringens förbud mot att störa allmän ordning samt risken för trakasserier, hot och repressalier. Politiska partier har stort inflytande över eller äger majoriteten av hundratals dagliga och veckovisa irakiska publikationer liksom radio- och tv-stationer.

*Reportrar utan gränsers* årliga pressfrihetsindex 2019 rankar Irak på plats 156 av 180 länder. Enligt organisationen *Committee to Protect Journalists* har inga journalister rapporterat ha dödats under 2018 eller 2019. Däremot uppges nio journalister vara saknade under 2018 och 2019.

Enligt FN-organet Internationella teleunionen (ITU) hade 49 procent av irakier och 59 procent av irakiska hushåll tillgång till internet år 2017. Det rapporteras om inskränkningar i tillgången till internet och censurerat innehåll på nätet.

Irak saknar lagstiftning som garanterar tillgång till allmänna handlingar. Journalister möter stora svårigheter i att försöka begära ut från myndigheter.

### **Rätten till mötes- och föreningsfrihet**

Mötes- och föreningsfriheten i Irak garanteras av konstitutionen, med vissa undantag. Enligt lagen måste tillstånd att demonstrera sökas sju dagar i förväg. Slagord, plakat och andra trycksaker som anspelar på sektarism, rasism eller segregation, våld eller hat, eller förolämpar islams trossatser är förbjudna.

Fredliga demonstrationer med krav på bättre samhällstjänster, arbetstillfällen och mot korruption är vanligt förekommande. Det förekommer att regeringsstyrkor använt våld mot demonstranter. Femton demonstranter dödades under sommaren 2018 i protester i Basra mot korruption och dåliga samhällstjänster, framförallt vatten- och elförsörjning, och journalister och aktivister hotades och arresterades.

Civilsamhällesorganisationer och föreningar måste registreras hos ansvarigt direktorat. Det finns uppgifter om att flera organisationer mött svårigheter med att registrera sig och därmed erhålla juridisk status i landet.

### **Religions- och övertygelsefrihet**

Den irakiska konstitutionen etablerar islam som Iraks officiella religion och anger att ingen lag får strida mot islams trossatser. Konstitutionen garanterar religionsfrihet för muslimer, kristna, yazidier och sabéermandéer, men inte för andra trosinriktningar eller ateism. Lagen tillåter



inte vissa religiösa grupper, såsom bahai'er, zoroastrier eller kaka'i att registrera sig, varför dessa ej är erkända. Officiella dokument som utvisar civilstatus utfärdas endast till personer som tillhör någon av de fyra trossamfund som erkänns i konstitutionen. Övriga kan inte få en formell id-handling, vilket i sin tur innebär att de inte kan registrera giftermål, anmäla barn till skolan, ansöka om pass eller få tillgång till andra samhällstjänster.

Lagen om personlig rättslig ställning förbjuder muslimer att konvertera till en annan religion och kräver att minderåriga registreras som muslimer om någon av föräldrarna konverterat till islam eller om en av dem är att betrakta som muslim. I praktiken kan detta betraktas som en form av tvångskonvertering, då till exempel barn födda till yazidiska kvinnor som ett resultat av våldtäkter begångna av *Daesh* registreras som muslimer.

## V. EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

### **Rätten till arbete, rättvisa arbetsvillkor och relaterade frågor**

Världsbanken uppskattar att av de 49 procent av den irakiska befolkningen som deltar på den formella arbetsmarknaden är 11 procent arbetslösa. Den informella sektorn är således omfattande. Arbetslösheten är utbredd bland ungdomar. FN:s utvecklingsprogram (UNDP) uppskattar att 35 procent av ungdomar i åldrarna 15–24 år saknar arbete.

Kvinnors deltagande i arbetslivet är det lägsta i regionen: endast tolv procent deltar på arbetsmarknaden. Bakomliggande förklaringar till detta är rådande könsroller och säkerhetssituationen, som generellt sett begränsat kvinnors närvaro i det offentliga rummet liksom rädsla för sexuella trakasserier.

Barnarbete är förbjudet enligt den irakiska konstitutionen. Den lägsta tillåtna åldern för förvärvsarbete är 15 år. Trots detta förekommer barnarbete i Irak. *Daesh* och även vissa regeringsanslutna miliser har tvångsrekryterat barn, uppger människorättsorganisationer. Rätten till facklig organisering, kollektivavtal och rätten att strejka inom den privata sektorn garanteras genom lagstiftning som antogs under 2015. Den privata sektorn utgör dock endast en begränsad del av den irakiska arbetsmarknaden. Fackföreningsrörelsen i landet är liten.

Av ILO:s åtta centrala konventioner har Irak inte ratificerat konventionen för föreningsfrihet och förhandlingsrätt.

Det finns även rapporter om att sunnimuslimer fortsatt diskrimineras, till exempel i tillsättningen av högre politiska- och tjänstemannaämbeten, på grund av en utbredd föreställning om att de sympatiserar med terroriströrelser såsom *Daesh*.

### **Rätten till bästa uppnåeliga fysiska och mentala hälsa**

Decennier av konflikt och ekonomiska sanktioner har haft svåra konsekvenser för hälsotillståndet samt tillgången till vård i Irak. Det prekära säkerhetsläget och utbredd korruption medför stora brister i hälso- och sjukvård. Genomsnittslivslängden är 70 år.

Irak har gjort framsteg i fråga om spädbarns- och barnhälsa. Till exempel uppger Unicef att antalet barn som dör inom en månad efter födseln minskat från 20 dödsfall per 1 000 födselar till 14 mellan åren 2011 och 2018. Även barnadödligheten har minskat stadigt sedan 2004, till 31 dödsfall per 1 000 födselar. Dock återstår stora utmaningar, exempelvis är endast fyra av tio irakiska barn fullt vaccinerade.

Indikatorer för sexuella och reproduktiva rättigheter och hälsa visar på negativa tendenser. Fertiliteten är hög i Irak, med ett genomsnitt på 4,2 barn per kvinna. Mödradödligheten är 50 dödsfall per 100 000 födselar, vilket är lägre än det regionala genomsnittet. Enligt FN:s befolkningsfond (UNFPA) har 58 procent av gifta kvinnor tillgång till preventivmedel. Abort är förbjudet med undantag vid livshotande medicinskt tillstånd för modern.

### **Rätten till utbildning**

Grundskoleutbildning på sex år är obligatorisk för irakiska barn (och upp till 15-årsåldern i den kurdiska regionen) och kostnadsfri. 92 procent av alla irakiska barn, med en större andel pojkar än flickor, är inskrivna i grundskolan. FN rapporterar att jämställd skolgång för flickor fortsätter att vara en utmaning, särskilt på landsbygden och i osäkra områden som befriats från *Daesh*. Unicef uppskattar att endast hälften av barnen från fattiga hushåll avslutar sin grundskoleutbildning.

Enligt uppgifter från Unesco var läskunnigheten bland irakiska ungdomar i åldrarna 15–24 år 52 procent år 2013. FN pekar på att läs- och skrivkunnigheten minskat sedan år 2000, särskilt bland flickor och unga kvinnor på landsbygden, där uppskattningsvis 34 procent av alla flickor och kvinnor mellan 15–24 år är analfabeter.

Enligt Unicef är uppskattningsvis hälften av alla irakiska internflyktingar barn. 70 procent av dessa – runt tre miljoner barn – har gått miste om åtminstone ett års skolutbildning.

Unicef uppskattar att cirka hälften av alla skolor i Irak behöver repareras för skador till följd av kriget mot *Daesh*, och fortsatt bedriver en av tre offentliga skolor undervisning i skift.

### **Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet**

Irak rankades år 2018 på plats 120 i UNDP:s index över mänsklig utveckling. Undermåligt underhåll, bristfällig reglering och korruption har lett till återkommande protester mot bristen på säkerhet, arbetstillfällen och grundläggande samhällsservice såsom tillgång till elektricitet, sophantering och vatten. Unicef uppskattar att hälften av alla irakiska hushåll riskerar att dricka förorenat vatten och mindre än 40 procent av befolkningen har tillgång till drickbart vatten i hemmet. En akut kris bröt ut i Basra sommaren 2018 som ledde till att minst 118 000 personer insjuknade på grund av förorenat vatten.

Enligt Världsbanken lever 18 procent av Iraks befolkning under fattigdomsgränsen på 3,2 amerikanska dollar per dag. I de områden som befriats från *Daesh* är fattigdomen betydligt högre: 41 procent enligt Världsbanken. Fattigdomen är även hög i Iraks marginaliserade södra provinser, där 30 procent av befolkningen (och 50 procent av alla barn) lever i fattigdom.

Änkor är en särskilt socialt utsatt grupp i samhället. Antalet änkor och hushåll ledda av kvinnor har ökat till följd av de mångåriga konflikterna, och FN uppskattar att det rör sig om cirka 1,5 miljoner kvinnor.

## VI. RÄTTEN ATT INTE UTSÄTTAS FÖR DISKRIMINERING

### **Kvinnors åtnjutande av de mänskliga rättigheterna**

Den irakiska konstitutionen slår fast att alla medborgare är lika inför lagen. Det förekommer fortsatt diskriminerande lagar och skrivningar i familje- och strafflagstiftningen samt arbetslagstiftning som begränsar kvinnors lagliga status och rättigheter. Irakiska kvinnor diskrimineras i fråga om giftermål, skilsmässa, vårdnad, anställning, lön, utbildning samt i rättsprocesser. Även kvinnors ekonomiska rättighet att till exempel äga mark och annan egendom samt bedriva privat verksamhet inskränks.

Kvinnors deltagande i landets politiska och offentliga liv präglas och begränsas av diskriminering, hot och våld. Representanter för civilsamhället uppger att Iran-allierade miliser stått bakom hot i sociala medier och attacker mot framstående kvinnor. Under sensommaren och hösten 2018 dödades ett antal framstående kvinnliga aktivister, *influencers* och egenföretagare. Inga gärningsmän har ställts till svars.

Kvinnors rörelsefrihet hindras av att en kvinna inte kan ansöka om ett pass utan tillstånd från en manlig förmyndare. Godkännande från en manlig släkting krävs även för att en kvinna ska få sin civila identifikationshandling – en förutsättning för att få tillgång till exempelvis matbidrag, sjukvård, utbildning, bostad och andra samhällstjänster.

Tvångsäktenskap, hedersrelaterade brott, människohandel samt sexuellt våld drabbar irakiska kvinnor. Våld i hemmet är utbrett. Var femte irakisk kvinna uppger att hon blivit utsatt för våld i hemmet under sin livstid, enligt UNFPA. FN-organet rapporterar även att 46 procent av flickor mellan 10–14 års ålder har utsatts för våld i hemmet av sina föräldrar eller syskon. Konstitutionen förbjuder alla former av våld inom familjen, men undantag ges för makar att disciplinera hustru och barn.

Våldtäkt är straffbelagt med upp till 15 års fängelse enligt irakisk lag, eller livstid om offret dör. Dock råder en utbredd straffrihet. Anklagelser om våldtäkt avskrivs om förövaren gifter sig med offret. Våldtäkt inom äktenskapet är inte förbjudet enligt irakisk lag. Straffet för hedersrelaterat mord på en maka är högst tre år.

Kvinnlig könsstympning förekommer framförallt i den kurdiska regionen av Irak. En studie från 2016 visade att 45 procent av de tillfrågade kurdiska flickorna och kvinnorna hade utsatts. I resten av landet uppges kvinnlig könsstympning vara ovanlig.

Yazidiska människorättsorganisationer uppger att ännu saknas runt 3 000 yazidier, framförallt kvinnor och barn, som kidnappades av *Daesh* och utsattes för sexuellt slaveri, utnyttjande, tvångsäktenskap och andra övergrepp.

Direktoratet för kvinnors egenmakt inom premiärministerns kansli leder regeringens arbete med att främja jämställdhet och kvinnors och flickors mänskliga rättigheter. Irak var det första landet i Mellanöstern och Nordafrika att anta en nationell handlingsplan för implementeringen av FN:s säkerhetsrådsresolution 1325 för kvinnor, fred och säkerhet. Den första handlingsplanen löpte ut 2018 och hade begränsad effekt, då den saknade ett tillräckligt starkt politiskt mandat och resurser i form av budgetmedel.

### **Barnets rättigheter**

Irak tillträdde barnkonventionen i juni 1994, men barns rättigheter förblir kraftigt eftersatta. Världsbanken uppskattar att över 48 procent av Iraks befolkning är yngre än 18 år. Av dem lever 23 procent under fattigdomsgränsen. Barnarbete förekommer, inklusive att barn tvingas tigga, barnprostitution och handel med barn. De irakiska myndigheterna saknar rutiner och resurser för att bistå barn som utsatts för brott och utnyttjande, inklusive sexuellt utnyttjande.

Barnäktenskap förekommer. Enligt UNFPA är 24 procent av irakiska barn gifta innan de fyllt 18, och fem procent gifta innan de fyllt 15. Grundorsakerna till detta är bland annat låg utbildningsnivå, fattigdom, konflikt samt religiösa och kulturella seder. Andelen 15- till 19-åringar som föder barn är också hög: 80 per 1 000 födslar enligt Världsbanken.

Barnaga är inte förbjudet i Irak. 1983 års lag om barns välfärd (*Juvenile Welfare Law*) definierar barn som straffmyndiga vid nio års ålder. Enligt samma lag får inte barn dömas till dödsstraff eller livstids fängelse. FN har dock pekat på ett ökande antal minderåriga som hålls i förvar och i

håkte, ofta på grund av påstådda kopplingar till *Daesh*. Minderåriga har dömts för terroristbrott enligt gällande lagstiftning.

### **Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk**

Utöver de tre största befolkningsgrupperna – shia- och sunnimuslimska araber samt kurder – tillhör uppskattningsvis fem procent av Iraks befolkning etniska och religiösa minoriteter. Bland dessa finns olika kristna grupper (kaldéer, assyrier, syrianer, armenier, katoliker), turkmener, shabbaker, yazidier, sabéer-mandéer, feilikurder, baha'ier, statslösa palestinier, romer, kaka'ier, tjerkeser, afro-irakier samt ett mycket litet antal judar.

Sedan 2003 har många irakier tillhörande minoritetsgrupperna emigrerat eller tvingats fly från Irak. Uppemot två tredjedelar av Iraks kristna befolkning och 90 procent av sabéer-mandéer har lämnat landet sedan 2003. Enligt uppgifter från trossamfunden själva fortsätter trenden av emigration då minoritetsgrupper känner sig hotade, trakasserade och diskriminerade.

Hets mot folkgrupp, särskilt mot judar och mot personer som inte bekänner sig till de monoteistiska religionerna, är vanligt förekommande i uttalanden av politiska och religiösa ledare i massmedia, sociala medier och moskéernas fredagsböner. Det finns ingen lag som kriminaliserar hets mot folkgrupp och sådana incidenter följs sällan upp.

Säkerhetssituationen i områden som befriats från *Daesh*, som var hemvist till många minoritetsamfund, är fortfarande mycket volatil. I de minoritetstäta, omstridda områdena uppges miliser ha attackerat, plundrat och förstört egendom tillhörande minoriteter.

Minoriteter som försökt återvända till sina hem – yazidier, sunniaraber och turkmener – har utsatts för hot, trakasserier, misshandel, och mordattentat. Minoritetsrepresentanter uppges även att miliser använt sin militära kontroll över områden som befriats från *Daesh* för att uppmuntra andra befolkningsgrupper att flytta dit och minoriteterna förhindrats från att återvända, som ett led i att påverka demografin lokalt.

### **Hbtq-personers åtnjutande av mänskliga rättigheter**

Det finns inget förbud i den irakiska lagstiftningen mot sexuella relationer mellan vuxna personer av samma kön. Den irakiska brottsbalken innehåller emellertid flera artiklar som kan användas mot hbtq-personer. Detta gäller till exempel möjligheten att utdöma ett fängelsestraff på högst ett år för förargelseväckande beteende och sju års fängelse för sexuella handlingar utanför äktenskapet. Eftersom samkönade par inte kan ingå äktenskap i Irak är samkönat sexuellt umgänge i praktiken olagligt.

Det råder en kulturell stigmatisering av hbtq-personer i Irak. Det finns inget lagstadgat skydd mot diskriminering av hbtq-personer på grund av deras sexuella orientering. Det förekommer att personer som uppfattas ha en avvikande sexuell läggning utsätts för diskriminering, trakasserier, hot, hatbrott och hedersrelaterat våld. Enligt organisationen *IraQueer* begås våld mot hbtq-personer av deras egna familjemedlemmar, miliser och, i vissa fall, aktörer knutna till staten.

### **Flyktingars och migranters rättigheter**

Irakisk lagstiftning tillåter personer med skyddsbehov att söka och få asyl, och det finns en fungerande asylprocedur. För personer som inte söker asyl är irreguljär inresa eller vistelse i landet utan tillstånd kriminaliserat. Den irakiska staten samarbetar med FN:s flyktingkommissariat (UNHCR), FN:s migrationsorganisation (IOM) och andra humanitära organisationer för att ge skydd och bistånd till internflyktingar och flyktingar. Det finns uppskattningsvis 250 000 flyktingar i Irak, av vilka en majoritet befinner sig i den kurdiska regionen och är syriska medborgare. Flyktingars möjlighet att bosätta sig och röra sig utanför den kurdiska regionen är begränsad. Flyktingar har rätt att arbeta inom den privata sektorn.

Palestinska flyktingar, som har anlant till Irak i olika vågor sedan 1948, befinner sig i en annan situation då regeringen inte formellt erkänner deras flyktingstatus och inte heller tillåter dem att ansöka om medborgarskap.

Enligt IOM finns det 1,6 miljoner registrerade internflyktingar i Irak. Även om konstitutionen tillmäter internflyktingar vissa rättigheter finns inga lagar som specificerar dessa. IOM uppger att nära hälften av alla internflyktingar har privat logi, medan cirka en tredjedel lever i läger. I vissa områden har politiska och etniska eller religiösa konflikter lett till att internflyktingar hotats eller tvingats flytta till annan ort av irakiska säkerhetsstyrkor.

Regeringens humanitära respons till internflyktingar har fokuserat på finansiella bidrag samt matbidrag, men stödet uppges av humanitära organisationer vara oregelbundet och otillräckligt.

En stor andel av internflyktingarna saknar identitetshandlingar, vilket begränsar deras rörelsefrihet och även tillgång till grundläggande samhällstjänster såsom skolgång och sjukvård.

Enligt humanitära organisationer stigmatiseras internflyktingar som misstänks ha kopplingar till *Daesh* och bemöts med misstänksamhet och ibland fientlighet av lokala myndigheter och lokalbefolkning.

Stigmatiseringen försvårar möjligheterna för internflyktingar med påstådda kopplingar till *Daesh* att få identitetshandlingar och andra samhällstjänster. Humanitära organisationer rapporterar om ökad risk för självmord, repressalier och sexuell exploatering av kvinnor och barn som anses ha kopplingar till *Daesh*. Det rapporteras särskilt att kvinnliga familjeförsörjare i internflyktingläger utsätts för trakasserier och våld, inklusive sexuellt våld och våldtäkt, av regeringsstyrkor och andra lägerinvånare. Media och humanitära organisationer har även rapporterat att kvinnor utpressats och utnyttjats sexuellt av lägervakter och säkerhetsstyrkor i utbyte mot mat och pengar.

### **Rättigheter för personer med funktionsnedsättning**

Många irakier har drabbats av funktionsnedsättningar till följd av de senaste decenniernas konflikter. Den irakiska konstitutionen föreskriver att regeringen ska värna om funktionsnedsattas rättigheter och behov. Det saknas emellertid lagstiftning som förbjuder diskriminering av personer med funktionsnedsättning. Dessa personer upplever begränsad tillgång till utbildning, anställning, vård, myndighetsbyggnader, transport



och rättsväsendet. Enligt organisationen *Iraqi Alliance for Disability Organisations* riskerar kvinnor med funktionsnedsättning en större utsatthet än män på grund av samhällsnormer som bidrar till högre trösklar för att ha ett eget hem, färdas själv och komma in på arbetsmarknaden.

*Iraqi Alliance for Disability Organisations* vittnar även om att många barn med funktionsnedsättning inte slutför sin skolgång på grund av begränsad fysisk tillgänglighet, brist på anpassade läromaterial och specialpedagoger.

Personer med funktionsnedsättning kan ansöka om särskilda bidrag och lån för arbetsmarknadsträning. Andra former av sociala bidrag avslutas dock om en funktionsnedsatt person ansöker om riktade förmåner. Lagen stipulerar att en kvot på fem procent av anställningar i offentlig sektor ska reserveras för personer med funktionsnedsättning. Dessa kvotplatser fylls emellertid sällan på grund av diskriminering.

## VII. EXEMPEL PÅ SVENSKT OCH INTERNATIONELLT ARBETE RÖRANDE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER, DEMOKRATI OCH RÄTTSSTATENS PRINCIPER I IRAK

Regeringens demokratisatsning, som går ut på att Sverige i alla sammanhang ska stå upp för demokratiska principer, arbeta för att stärka demokratin och uttrycka kritik när den brister, genomförs också i Irak. Sverige bidrar till utvecklingen av de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer genom strategin för utvecklings-samarbete med Irak. Strategins målsättning är att bidra till ett fredligt samhälle, respekt för mänskliga rättigheter och jämställdhet i Irak. Strategin omfattar 1 miljard kronor för Sidas verksamhet under perioden 2017–2021 och 30 miljoner för Folke Bernadotteakademins verksamhet för att förbättra förutsättningarna för försoning och ett inkluderande freds-och statsbyggande i landet. Till detta kommer Sveriges betydande kärnstöd till FN-organ som bidrar till utvecklingen av de mänskliga rättigheterna och demokrati såsom UNHCR och UN Women.

Den politiska FN-insatsen UNAMI verkar i Irak sedan 2003 med att stötta det nationella utvecklingsarbetet, politiskt och genom bistånd. Utöver UNAMI finns 20 FN-organ och program representerade i Irak. I

september 2016 undertecknade Irak och FN:s specialrepresentant i frågor som rör konfliktrelaterat sexuellt våld, Zainab Bangura, ett samarbetsavtal för att motverka konfliktrelaterat sexuellt våld i Irak.

Under Sveriges medlemskap i FN:s säkerhetsråd 2017-2018 lyfte Sverige kontinuerligt situationen för de mänskliga rättigheterna i Irak inklusive vikten av reformer av rättssektorn och inkluderande politiska lösningar. I september 2017 antogs en säkerhetsrådsresolution om inrättandet av ett undersökningsteam för bevisinsamling i Irak för ansvarsutkrävande rörande brott begångna av *Daesh*, (*United Nations Investigative Team for Accountability of Daesh, Unitad*). I resolutionsförhandlingarna framhöll Sverige vikten av rättssäkerhet, respekt för mänskliga rättigheter och ansvarsutkrävande för samtliga förövare i konflikten. Frågan är särskilt viktig för minoritetsgrupper som drabbats hårt av *Daeshs* övergrepp. Sverige bidrar bilateralt till utredningsteamet.

EU och Irak undertecknade 2018 ett samarbets- och partnerskapsavtal. EU tog även fram en Irakstrategi 2018 som fokuserar på att ge humanitärt- och stabiliseringsstöd till områdena som befriats från *Daesh*, bidra till återuppbyggnad och försoningsinitiativ samt stärka irakiska demokratiska institutioner och rättsväsendet. EU deltog med en valobservatörsinsats vid de allmänna valen 2018. EU bidrar även till civil säkerhetssektorreform med den rådgivande insatsen EUAM Irak.

Senast Irak granskades i FN:s universella granskningsmekanism (UPR) var 2014. Sverige rekommenderade Irak att etablerar en oberoende kommission för de mänskliga rättigheterna med uppdrag att belysa kränkningar av de mänskliga rättigheterna, ger medel till nationella civilsamhällesorganisationer som arbetar med situationen för internflyktingar och flyktingar och stärker kvinnors och barn situation genom att skapa en icke-diskriminerande miljö där kvinnor och flickor har samma möjlighet till utbildning och högre befattningar samt motverkar könsbaserat våld såsom hedersvåld och barnäktenskap. Irak accepterade samtliga Sveriges rekommendationer.

## VIII. RATIFICERING AV CENTRALA KONVENTIONER OM MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (*International Covenant on Civil and Political Rights*, ICCPR) ratificerades år 1971. Irak är inte part till det fakultativa protokollet om enskild klagorätt eller det fakultativa protokollet om avskaffandet av dödsstraffet.

Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (*International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, ICESCR) ratificerades år 1971. Irak är inte part till det fakultativa protokollet om enskild klagorätt.

Internationella konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering (*International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination*, ICERD) ratificerades år 1970.

Konventionen om avskaffandet av all slags diskriminering mot kvinnor (*Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*, CEDAW) ratificerades år 1986. Irak är inte part till det fakultativa protokollet om enskild klagorätt.

Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning (*Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, CAT) ratificerades år 2011. Irak är inte part till det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr.

Konventionen om barnets rättigheter (*Convention on the Rights of the Child*, CRC) ratificerades år 1994. Det fakultativa protokollet om indragning av barn i väpnade konflikter ratificerades 2008 och det fakultativa protokollet om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi ratificerades år 2008.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (*Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, CRPD) ratificerades år 2013.

Internationella konventionen till skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden (*International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance*, ICED) ratificerades år 2010.

Irak är inte part till 1951 års konvention angående flyktingars rättsliga ställning (*Convention Relating to the Status of Refugees, 1951 Refugee Convention*) och det tillhörande protokollet.

Irak är inte part till Romstadgan för Internationella brottmålsdomstolen (*Rome Statute of the International Criminal Court*).

### **Regionala instrument**

Arabiska stadgan för de mänskliga rättigheterna (*Arab Charter on Human Rights*, ACHR) ratificerades år 2012.